

Třífázová metodika biblioterapeutické strategie pro středoškolské pedagogy

Biblioterapie v pedagogické praxi (CJBC745)

studijní podpora předmětu

1. fáze: vstupní strategie

- rozvinutí vzájemné **důvěry** mezi studenty a učitelem
- vyhledání **dalších osob**, s nimiž by bylo možno spolupracovat alespoň v podobě supervize (psycholog, třídní učitel, výchovný poradce aj.)
- někdy je možné informovat o biblioterapii **rodiče**
- identifikace **problémů**, s nimiž se studenti potýkají nebo mohou potenciálně potýkat
- stanovení adekvátních **cílů**, jichž chceme biblioterapií dosáhnout

2. fáze: výběr literatury

2.1 Prospěšnost příběhů pro účely biblioterapie

- a) příběhy mohou vytvořit citový vztah k dobru, podnítit touhu udělat správnou věc
- b) příběhy poskytují nepřeborné množství dobrých příkladů, s nimiž se student v běžném denním životě neseťkal nebo nemusí nikdy setkat
- c) příběhy seznamují mládež s „kodexy chování“, které potřebuje znát
- d) příběhy pomáhají dávat smysl životu tím, že nám pomáhají pojmout naše vlastní životy jako příběhy

2.2 Charakteristika literatury použitelné pro účely biblioterapie

a) kvalita

- nikoliv zjednodušující vidění světa
- zobrazující lidský konflikt a zároveň dynamiku lidského chování
- dobře postavený příběh, neměl by nudit
- vybalancované postavy nabízející možnost identifikace s literárním hrdinou
- materiál vyvolává silné emoce nebo umožňuje jejich následné vyvolání

b) biblioterapeutický účel

- obsah literatury souvisí s požadavky naší intervence a odpovídá alespoň z části bodům stanoveným úvodem

c) vhodnost recipientům

- zohlednění věku a vývojového stupně jedince
- zohlednění pohlaví jedince

d) individuální potřeby

- zohlednění individuálních zvláštností a specifických potřeb jedince
- v případě konkrétního problému zohlednění stupně či fáze problému, v němž se jedinec aktuálně nachází

2.3 Biblioterapeutické fáze seznámení s literaturou

- seznámení s textem
- identifikace emocí postav
- identifikace jejich chování
- diskuse o jejich chování
- propojení postav/postavy s osobní úrovní
- objevování vlastního chování
- motivace ke změně chování

2.4 Z čeho nejlépe vycházet v prostředí českých SŠ

- povinná vs. nepovinná četba: časové možnosti SŠ učitele ???
- maturitní seznamy četby: tvoří si každá škola sama, příklady
- nepovinná četba: co je aktuálně „v módě“

2.5 Tvorba vlastního knihovního fondu pro biblioterapeutické účely

- ideálně systematizovat nejprve dle motivů, až poté podrobnější informace o knihách

a) motivy

- přizpůsobit konkrétním požadavkům skupiny (např. počet žáků, specifika třídy)
- zohlednit nejčastější problémy, s nimiž se potýkají (např. motiv rozvodu, motiv odlišnosti, motiv smrti, motiv šikany)
- zahrnout i obecné cíle (klíma třídy)

b) jednotlivé knihy

- obecné informace o každé knize (krátký obsah, pro koho je určena)
- části knihy, které lze pro biblioterapeutickou práci využít
- v případě, že již byly užity, popis terapeutické práce (metodický list aj.), vlastní komentář (vlastní reflexe průběhu biblioterapie, ideálně i zpětná vazba studentů)

3. fáze: terapeutická práce s četbou

3.1 Psychoterapeutické principy

Teoretický koncept biblioterapie je založen na následujících psychoterapeutických principech:

1. **identifikace** (s hrdinou, s emocí, s kulturním prostředím aj., nemusí se „obnažovat“ před terapeutem, vše sděluje prostřednictvím hrdiny)
2. **katarze** (uvolnění nahromaděného stresu, emocionální úleva)
3. **vhled** (nahlédnutí do vlastního nitra, porozumění situaci, nový pohled na věc, řešení problému)
4. popř. **univerzalizace** (nejsme v problému sami, obecná platnost řešení aj.)

3.2 Forma terapeutické práce

- individuální práce: omezení na písemné projevy (vlastní literární dílo, např. dopis pro hrdinu aj.)
- skupinová práce: v prostředí SŠ výhodnější - časově nenáročná, přirozenější, umožňuje sdílení zážitků a zkušeností, více perspektiv, více řešení problémů, více využitelných metod práce

3.3 Aktivity a strategie

a) před čtecí aktivity

- metoda tzv. **KWL chart**: co studenti o tématu ví (know), co se chtějí dozvědět (want to know), co se dozvěděli (learned)
- asociační kruh: studenti říkají asociace na dané téma (tuto aktivitu lze zopakovat i na konci hodiny)
- jakákoliv jiná vlastní aktivita související s tématem a s cíli terapie (pro inspiraci viz literatura uvedená v sylabu kurzu)

b) čtecí aktivity, během čtení dělat pauzy, v nichž lze využít následující strategie:

- nechat studenty předpovědět, co se stane

- metoda „**zeptej se autora**“ (Question the Author): pokoušíme se sledovat myšlení autora: vybrat vhodnou pasáž a ptát se na otázky jako např. co tím chtěl autor říct? je to dostatečně jasné? proč to autor formuloval právě takto? lze to přeformulovat? aj.
- studenti **napíší**, jak by reagovali oni ve stejné situaci (lze zveřejnit, či nikoliv)
- **Vennovy diagramy**, mapy vazeb postav, jejich vzájemné propojení i se studenty mohou přispět k empatii studentů
- tvorba **etud**: přehrávání situací z textu ve skupinkách v krátkých scénkách začínajících živým obrazem (na tlesknutí se scénka rozehraje, na další tlesknutí „zamrzne“), mohou být improvizované i připravené
- jakákoliv jiná vlastní aktivita související s tématem a s cíli terapie (pro inspiraci viz literatura uvedená v sylabu kurzu)

c) po čtecí aktivitu

- **kreativní techniky**:
 1. literární: dopis hrdinovi, přepis pasáže knihy, seznam stejných a odlišných vlastností, které má student s hrdinou, tvůrčí pokračování příběhu (jak bude hrdina vypadat za pět let aj.)
 2. mimoliterární: kresba, pantomima, sehrání dramatické scény (role-play) atd.
- řízená **diskuse** (učitel má připravené otázky, např. v čem se podobáš hrdinovi? připomíná ti někdo z knihy někoho? kým z příběhu bys chtěl být? chtěl bys něco na příběhu změnit? jak? stalo se ti někdy něco podobného? jak to celé dopadne? za týden, za měsíc, za pár let atd.)
- metoda **tzv. literárních kruhů** (Literature Circles): diskusní skupiny vedené studenty, kteří mají různé role: „spojovatel“ (hledá podobnosti, spojuje: příběh s jejich životními příběhy, příběh s jinými příběhy atd.), „tazatel“ (vymyslí list otázek k diskusi), „mistr pasáží“ (vyhledá nejdůležitější pasáže textu, upozorní, na co by se měli zaměřit), „slovíčkový obohacovač“ (vyhledá klíčová či neznámá slova, upozorní na ně a vysvětlí jejich význam), „ilustrátor“ (nakreslí obrázek, diagram, symbol či cokoliv příbuzného k textu)

- metoda **I SOLVE**: (I – identify the problem, S – solutions to the problem?, O – obstacles to solutions, L – look at solutions again, choose one, V – very good, try it, E – evaluate the outcome)
- závěrečná **reflexe**: zamyšlení se nad průběhem hodiny, zodpovězení otázek aj.
- jakákoliv jiná vlastní aktivita související s tématem a s cíli terapie (pro inspiraci viz literatura uvedená v sylabu kurzu)

3.4 Pokyny pro učitele využívajícího strategií biblioterapie

Everyone brings a personal life history to a story: platí jak pro studenty, tak pro učitele

- je třeba naprosto dokonalá znalost literatury, s níž učitel pracuje
- v průběhu čtení zastavovat a klást otázky
- pozor na zjednodušená řešení, riziko nálepkování (labellingu)
- pozor na řešení velkého množství problémů/příliš složité problémy
- učitel však musí umět řídit diskusi i v případě těchto dvou krajních bodů, jeho úkolem je v tomto případě vnést do příběhů realitu
- vyhnout se vlastnímu příkrému komentáři na adresu hodnot (*příběh o rozvodu > diskuse o rozvodu > neříkat, že je rozvod špatný > mohlo by vyvolat pocity viny atd.*)
- velká dávka sebekontroly: zabraňuje učiteli v používání literatury jako osobního fóra, v němž si formuluje vlastní myšlenky a vyvozuje závěry z příběhů na úkor svých studentů
- velká dávka empatie: základní předpoklad pro využití strategií biblioterapie v hodinách
- povzbudit studenty ke zpětné vazbě
- v průběhu realizace terapie je vhodné využívat různých aktivizačních metod, které nemusí nutně souviset s biblioterapií, vždy je však nezbytný jejich výběr zohledňující cíle terapie a psychoterapeutické principy, s nimiž v biblioterapii pracujeme

Použitá literatura

DOLL, Beth a Carol Ann DOLL. *Bibliotherapy with young people: librarians and mental health professionals working together*. Englewood, Colo.: Libraries Unlimited, 1997. ISBN 1563084074.

FORGAN, J. W. *Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving*. DOI: 10.1177/10534512020380020201. ISBN 10.1177/10534512020380020201. Dostupné také z: <http://isc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/10534512020380020201>

KILPATRICK, William, Gregory WOLFE a Suzanne M WOLFE. *Books that build character: a guide to teaching your child moral values through stories*. New York: Simon & Schuster, c1994. ISBN 0671884239.

MCCULLISS, Debbie a David CHAMBERLAIN. *Bibliotherapy for youth and adolescents—School-based application and research*. DOI: 10.1080/08893675.2013.764052. ISBN 10.1080/08893675.2013.764052. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08893675.2013.764052>

PRATER, Mary Anne, Marissa L. JOHNSTUN, Tina Taylor DYCHES a Marion R. JOHNSTUN. Using Children's Books as Bibliotherapy for At-Risk Students: A Guide for Teachers. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth* [online]. 2006, 50(4), 5-10 [cit. 2016-05-26]. DOI: 10.3200/PSFL.50.4.5-10. ISSN 1045988x. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/PSFL.50.4.5-10>

ROZALSKI, Michael, Angela STEWART a Jason MILLER. Bibliotherapy: Helping Children Cope with Life's Challenges. *Kappa Delta Pi Record*. 2010, 47(1), 33-37. DOI: 10.1080/00228958.2010.10516558. ISSN 0022-8958. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00228958.2010.10516558>

SHECHTMAN, Zipora. *Treating child and adolescent aggression through bibliotherapy*. New York: Springer, c2009. ISBN 9780387097459.